

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Львівська політехніка»

РЕШОТА ВОЛОДИМИР ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 342.92:347.99(477)

**ЗАСТОСУВАННЯ ДЖЕРЕЛ
АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА
В СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Львів – 2019

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі адміністративного права і процесу, фінансового та інформаційного права ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права»

Науковий консультант – доктор юридичних наук, професор
Остапенко Олексій Іванович
Національний університет «Львівська політехніка», Навчально-науковий Інститут права та психології, професор кафедри адміністративного та інформаційного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Колпаков Валерій Костянтинович
Запорізький національний університет, юридичний факультет, завідувач кафедри адміністративного та господарського права;
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України
Курило Володимир Іванович
Національний університет біоресурсів і природокористування України, юридичний факультет, завідувач кафедри адміністративного та фінансового права;
доктор юридичних наук, професор
Кравцова Тетяна Миколаївна
Сумський національний аграрний університет, юридичний факультет, професор кафедри правосуддя

Захист відбудеться «07» травня 2019 р. о 09:30 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.052.19 у Національному університеті «Львівська політехніка» (79013, м. Львів, вул. С. Бандери, 12, ауд. 226 головного корпусу).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного університету «Львівська політехніка» (79013, м. Львів, вул. Професорська, 1).

Автореферат розісланий «06» квітня 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. П. Бортник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю застосування в судочинстві України значної кількості джерел права. Особливе місце в судовому застосуванні відіграють джерела адміністративного права, що характеризуються значною їх чисельністю та відсутністю єдиного кодифікованого акта у цій галузі. Складність зазначеної проблематики визначається також багатоаспектністю та багатогранністю суспільних відносин, що врегульовуються нормами адміністративного права. Формування регуляторів суспільних відносин, надання їм загальнообов'язковості обумовлює необхідність їх фіксації для застосування і реалізації, а також ознайомлення і вивчення адміністративно-правових норм.

Питання джерел адміністративного права є одним із ключових у теорії цієї галузі права. Проте ні в навчальній, ні в науковій літературі немає єдиного підходу до визначення поняття та сутності джерел адміністративного права, різною за критеріями залишається систематизація його джерел. Це підтверджує факт відсутності єдиної доктринальної концепції джерел адміністративного права, що потребує їх комплексного, ґрунтовного та всебічного наукового дослідження. Вивчення джерел адміністративного права має не лише важливе теоретичне значення, а й практичний характер у сфері правотворчості, правозастосування і правотлумачної діяльності органів публічної влади.

Проблематика джерел права розкрита в багатьох працях із загальної теорії держави і права та філософії права. Дослідження в період Російської імперії представлені роботами Г. Ф. Шершеневича, М. М. Коркунова, Є. М. Трубецького, у радянський період питаннями джерел та форм права займалися М. Г. Александров, О. Б. Венгеров, С. Л. Зівс, Д. А. Керімов, С. Ф. Кечек'ян, О. В. Міцкевич, В. С. Нерсисянц, Г. І. Петров, А. Ф. Шебанов, Л. С. Явич та інші. Сучасні дослідження в галузі теорії права здійснювали М. С. Кельман, М. І. Козюбра, В. В. Копейчиков, Л. А. Луць, М. М. Марченко, О. Г. Мурашин, М. П. Орзіх, Н. М. Пархоменко, П. М. Рабінович, О. Ф. Скаун, С. С. Сливка, Р. Б. Тополевський.

Питанням джерел адміністративного права приділили увагу у своїх наукових дослідженнях: В. Б. Авер'янов, О. М. Бандурка, В. М. Бевзенко, Ю. П. Битяк, Л. Р. Біла-Тіунова, В. В. Галуцько, І. П. Голосніченко, І. С. Гриценко, А. В. Журавльов, Н. Ю. Задирака, Л. В. Коваль, І. О. Каргузова, Т. О. Коломоець, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, О. В. Константиї, Т. М. Кравцова, О. В. Кузьменко, В. І. Курило, Д. М. Лук'янець, Д. В. Лученко, Р. С. Мельник, Н. А. Мазаракі, С. М. Мойсак, С. О. Мосьондз, О. М. Орді-

на, О. І. Остапенко, О. М. Пасенюк, С. Г. Стеценко, А. М. Школик та багато інших.

Адміністративні договори як джерела права вивчали К. К. Афанасьєв, А. В. Дьомін, В. С. Стефанюк; Р. Ю. Капінус розглядав акти глав держав як джерела адміністративного права; Ш. Н. Гаджисєва окрему увагу присвятила кодексу як джерелу адміністративного права; О. О. Томкіна досліджувала акти Кабінету Міністрів України; А. М. Токар – акти місцевого управління. Правовий звичай як джерело адміністративного права досліджувала М. К. Гримич; В. В. Ільков досліджував джерела адміністративного процесуального права.

Однак досі відсутнє комплексне дослідження, у якому б детально та системно були викладені питання щодо джерел адміністративного права України в сучасних умовах. Єдину монографічну працю із зазначеної проблематики видав О. В. Константиї ще у 2005 році на основі своєї кандидатської дисертації. Водночас адміністративно-правові відносини динамічно розвиваються, за цей час відбулася суттєва зміна у їх правовому регулюванні, що потребує нових ґрунтовних наукових досліджень і формування єдиної цілісної концепції джерел адміністративного права. У 2017 р. була видана монографія В. В. Ількова, присвячена джерелам права в адміністративному судочинстві, що охоплює джерела не лише адміністративного, а й інших галузей права. Натомість у дослідженні не враховано тих кардинальних змін, що відбулись у судочинстві України та в процесуальному законодавстві в грудні 2017 року. У запропоновану В. В. Ільковим модель джерел права в адміністративному судочинстві включено Конституцію України, міжнародні договори, закони та підзаконні акти, судові рішення та судові акти вітчизняних судів, проте не обґрунтовано критерій їх об'єднання, що мало наслідком змішування різноманітних джерел права і включення до їх системи, наприклад, листів та узагальнень судової практики, які не можна відносити до джерел права, не враховано взаємозв'язків джерел права між собою.

Ще менше уваги приділено питанням застосування джерел адміністративного права в судочинстві України, так деякі питання правозастосування в судовому адміністративному процесі були розглянуті в працях В. Б. Авер'янова, І. Л. Бородіна, В. К. Гіжевського, О. М. Пасенюка, В. Г. Перепелюка, А. О. Селіванова, В. С. Стефанюка та інших. К. О. Клименко виконав дисертаційну роботу на тему: «Правозастосування в судовому адміністративному процесі України», однак це дослідження стосується правозастосовної діяльності, а питання проблематики застосування джерел права в такій діяльності комплексно автором не розглядалось.

Попри безсумнівну значущість робіт вказаних науковців, варто констатувати, що після реформи судочинства у 2017 р. та нової редакції проце-

суальних кодексів (2017 р.) змінено підхід до судових актів як джерел права. Невирішеним залишається питання співвідношення джерел адміністративного права України між собою. Вищезазначене зумовлює необхідність подальших розробок у цій сфері, свідчить про актуальність теми дисертаційного дослідження, що і визначило її вибір.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до положень Стратегії реформування державного управління в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 червня 2016 р. № 474/р; Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затверджених постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р. та рекомендацій Ради президентів академій наук України для ВНЗ щодо виконання досліджень за Пріоритетними науковими напрямами досліджень (п. 3.4. Політико-правові науки).

Мета і завдання дослідження. *Метою* роботи є узагальнення концептуальних засад джерел адміністративного права України, розроблення моделі системи джерел, які застосовуються судами в адміністративному судочинстві та при розгляді справ про адміністративні правопорушення, формування рекомендацій і пропозицій щодо їх практичного застосування в судочинстві України.

Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення таких *завдань*:

- визначити основні теоретичні підходи до судового застосування джерел адміністративного права;
- з'ясувати питання співвідношення форми та джерела адміністративного права;
- охарактеризувати систему джерел адміністративного права України;
- виокремити функції джерел адміністративного права;
- проаналізувати місце та роль законів у системі джерел адміністративного права України та застосування їх судами;
- виявити вплив підзаконних нормативно-правових актів на врегулювання адміністративно-правових відносин;
- висвітлити проблеми застосування джерел адміністративного права Української РСР та СРСР в Україні;
- розкрити особливості застосування міжнародних договорів як джерел адміністративного права;
- виявити проблеми застосування в судочинстві України європейських джерел адміністративного права;
- охарактеризувати правову природу рішень судів як джерел адміністративного права;

- визначити особливості застосування практики Європейського Суду з прав людини в судочинстві України;
- проаналізувати акти Конституційного Суду України та Верховного Суду в системі джерел адміністративного права;
- обґрунтувати природу джерел переконливого характеру в судовому застосуванні;
- розробити модель системи джерел, які застосовуються судами в адміністративному судочинстві та при розгляді справ про адміністративні правопорушення;
- запропонувати зміни і доповнення до законодавства щодо розширення можливості застосування джерел адміністративного права, удосконалення структури судового рішення щодо розмежування джерел, які застосовує суд.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі застосування судами джерел адміністративного права.

Предметом дослідження є джерела адміністративного права в правозастосовній діяльності судів при розгляді та вирішенні адміністративних справ та справ про адміністративні правопорушення.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є і загальнонаукові, і спеціально-юридичні методи пізнання, що в комплексі застосовуються для досягнення мети докторської роботи. У дисертації використано: діалектичний метод – для дослідження елементів системи джерел адміністративного права у їхньому взаємозв'язку та взаємодії між собою (підрозділи 1.2, 5.2); індуктивний та дедуктивний методи – під час узагальнення емпіричної інформації з тематики дослідження (усі розділи дисертації); метод синтезу – при визначенні ознак та характеристик деяких джерел адміністративного права (розділ 2, 3, 4, підрозділ 5.1); за допомогою методу аналізу система джерел адміністративного права вивчається через дослідження її елементів; за допомогою системно-структурного методу розкривається сутність джерел адміністративного права як системи і визначається їхній взаємозв'язок та співвідношення (підрозділ 1.2); функціональний метод використовується для виявлення значення джерел адміністративного права для теорії цієї галузі через розкриття природи її функцій (підрозділ 1.3); компаративний метод застосовувався для порівняння особливостей джерел адміністративного права в Україні та інших державах (підрозділи 1.1., 2.1., розділ 3, підрозділи 4.2, 5.2); історичний та історико-правовий методи (підрозділи 1.1, 1.2, розділ 2) – для дослідження історичного розвитку теорій, ідей, поглядів на джерела адміністративного права й динаміки розвитку адміністративного законодавства та інших регуляторів адміністративно-правових відносин; статистичний метод – для ілюстрації показників діяльності судів із застосування джерел адміністративного

права, практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) (підрозділи 4.1, 4.2).

Нормативну базу дослідження склали: Конституція України, міжнародні договори України, Кодекс адміністративного судочинства України (далі – КАС України), Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) та інші кодекси України, закони України, підзаконні нормативно-правові акти, рішення та висновки Конституційного Суду України, акти Верховного Суду України, Верховного Суду та інших судів загальної юрисдикції, нормативні акти закордонних держав.

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні та довідкові дані Верховного Суду України, Верховного Суду, Вищого адміністративного суду України, Львівського апеляційного адміністративного суду України, судова практика ЄСПЛ, рішення та висновки Конституційного Суду України, судові рішення з Єдиного державного реєстру судових рішень; наукові, навчальні та довідкові видання.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших комплексних доктринальних досліджень застосування джерел адміністративного права в судочинстві України. У роботі запропоновано авторську систематизацію джерел, які застосовуються судами в адміністративному судочинстві та при розгляді справ про адміністративні правопорушення.

У дисертації сформульовано низку нових за змістом положень і висновків, які мають наукове значення для теорії адміністративного права. До найбільш суттєвих із них належать такі:

уперше:

– обґрунтовано, що під джерелом адміністративного права слід розуміти не лише форму зовнішнього виразу й закріплення адміністративно-правових норм, але й інших загальнообов'язкових регуляторів суспільних відносин в адміністративно-правовій сфері, на підставі яких норми адміністративного права виникають, змінюються, зупиняються та втрачають дію. Це дозволило сформулювати авторське визначення «джерел адміністративного права», під якими розуміється сукупність загальнообов'язкових нормативно-правових приписів, які містяться в письмовому акті компетентного суб'єкта чи декількох суб'єктів, що створюють, змінюють, зупиняють чи припиняють дію адміністративно-правової норми;

– визначено похідні джерела адміністративного права як доповнюючі джерела загальнообов'язкового характеру, що мають на меті конкретизувати, інтерпретувати адміністративно-правову норму, а також змінити, зупинити чи припинити її дію. До похідних джерел адміністративного права віднесено рішення і висновки Конституційного Суду України, практику Європейського суду з прав людини та деякі акти судів загальної юрис-

дикції, зокрема, зразкові рішення Верховного Суду в адміністративних справах, висновки щодо застосування норм адміністративного права, викладені в постановках Верховного Суду, судові рішення про визнання протиправними та нечинними нормативно-правових актів чи їх положень;

– запропоновано, поряд із джерелами та похідними джерелами адміністративного права, виокремлювати джерела переконливого характеру, під якими слід розуміти сукупність приписів рекомендаційного значення, що не є обов'язковими для судового правозастосування, проте які суд може брати до уваги при обґрунтуванні застосування адміністративно-правових норм. До них відносно індивідуальні (адміністративні) акти, судову практику та її узагальнення, інформаційні листи судів, адміністративні договори, правові звичаї, правову доктрину, акти «м'якого права» тощо;

– розроблено модель системи джерел, які застосовуються судами в адміністративному судочинстві та при розгляді справ про адміністративні правопорушення, до якої відносно джерела адміністративного права (Конституція України, міжнародні договори України, закони та підзаконні нормативно-правові акти), похідні джерела, а також джерела переконливого характеру;

– запропоновано введення в науковий обіг термінів «джерела адміністративного права в судовому застосуванні», під яким розуміється сукупність загальнообов'язкових адміністративно-правових приписів, які містяться в письмовому акті компетентного суб'єкта чи декількох суб'єктів, які використовує суд при розгляді та вирішенні конкретної справи та ухваленні відповідного судового рішення, а також «застосування джерел адміністративного права в судочинстві», яке полягає в діяльності суду щодо вирішення конкретної справи на підставі адміністративно-правових приписів, що має результатом ухвалення правозастосовного акта у вигляді судового рішення;

– виокремлено функції джерел адміністративного права, які запропоновано виділити у дві групи: первинні та похідні. Первинні функції виконуються безпосередньо джерелами права (гносеологічна, виховна, ідеологічна, політична функції тощо), а похідні функції цих джерел (охоронна, регулятивна та інші) опосередковуються через правові норми, які об'єктивуються у відповідних джерелах галузі адміністративного права;

– запропоновано внести зміни та доповнення до Кодексу адміністративного судочинства України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Закону України «Про судоустрій та статус суддів» із метою розширення можливості застосування зокрема й похідних джерел права (актів судової влади), удосконалення структури судового рішення щодо розмежування в ньому джерел права, похідних джерел права та джерел переконливого характеру.

удосконалено:

- ознаки джерел адміністративного права України;
- поняття «судового застосування» як діяльності суду щодо вирішення конкретних судових справ на підставі нормативних приписів, які містяться в джерелах права, що має результатом ухвалення правозастосовного акта у вигляді судового рішення;

- дефініцію «системи джерел адміністративного права» як сукупності взаємопов'язаних нормативно-правових приписів, які об'єктивуються у відповідних формах зовнішнього виразу, становлять єдину ієрархічну структуру та врегульовують адміністративно-правові відносини;

- підходи до виокремлення сучасних тенденцій розвитку та функціонування системи джерел адміністративного права в Україні;

- класифікацію конституційних приписів як джерел адміністративного права;

- поділ постанов Верховної Ради України як джерел адміністративного права на оперативні, ратифікаційні, регулятивні, установчі та з питань адміністративно-територіального устрою;

- структуру судового рішення, у якому необхідно розмежовувати посилення суду на джерела права, похідні джерела та джерела переконливого характеру, що дозволить розмежувати норми права, які застосовує суд та інші джерела, що мають лише інформативний допоміжний характер при вирішенні справи.

набули подальшого розвитку:

- співвідношення понять «джерело адміністративного права» і «форма адміністративного права»;

- класифікація джерел адміністративного права України;

- виокремлення ознак Конституції, законів та підзаконних нормативно-правових актів (постанов Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади та інших загальнодержавних органів, місцевих і локальних актів), міжнародних договорів і судових рішень як джерел адміністративного права;

- класифікація законів, підзаконних нормативно-правових актів і міжнародних договорів як джерел адміністративного права;

- розмежування місцевих і локальних нормативних актів як джерел адміністративного права;

- місце міжвідомчих і міжурядових договорів у системі джерел адміністративного права України;

- визначення особливого значення та місця Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та протоколів до неї в судовому застосуванні джерел адміністративного права України;

– обґрунтування щодо внесення змін і доповнень до Кодексу адміністративного судочинства України щодо підстав оскарження судових рішень апеляційної інстанції у випадку, коли вони є остаточними, але суперечать правовій позиції Верховного Суду;

– пропозиції щодо можливості відкриття провадження Верховним Судом у справах про адміністративні правопорушення у випадках, необхідних для забезпечення єдності судової практики, коли така справа містить виключну правову проблему, що є необхідним для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовної практики.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації положення, висновки та рекомендації можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* – для подальшого дослідження проблемних питань із теорії адміністративного права;

– *законотворчій роботі* – при розробленні законопроекту про джерела права, про нормативно-правові акти; при підготовці Адміністративно-деліктного кодексу; удосконаленні Кодексу адміністративного судочинства України;

– *судовому правозастосуванню* – як теоретична база для судового застосування джерел адміністративного права (*довідка впровадження Львівського окружного адміністративного суду від 04 вересня 2018 року № 23939/18*);

– *діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування та органів професійного самоврядування* – у сфері адміністративних правовідносин (*довідка про впровадження юридичного управління Львівської обласної державної адміністрації від 27 серпня 2018 року № 90*; *довідка про впровадження Львівської обласної ради від 30 жовтня 2018 р. № 02-вих-1163*); *довідка про впровадження Ради адвокатів Львівської області від 16 серпня 2018 року № 97*);

– *навчальному процесі* – під час викладання навчальних дисциплін, а також при підготовці підручників, посібників і навчальних курсів «Адміністративне право України», «Адміністративне судочинство» (*акт впровадження ПВНЗ «Львівський університет бізнесу і права» від 15 червня 2018 року № 0928*); «Адміністративне право України», «Адміністративне судочинство», «Проблеми застосування адміністративними судами практики Європейського суду з прав людини», «Оскарження рішень, дій, бездіяльності контролюючих органів при здійсненні податкового контролю» (*акт впровадження Львівського національного університету імені Івана Франка від 12 листопада 2018 року*).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є комплексною, завершеною науковою роботою, яка виконана здобувачем самостійно. Викладені в дисертації висновки й положення наукової новизни отримано на підставі

особистих досліджень автора. Ідеї, що належать співавторам опублікованих праць, у дисертаційному дослідженні не використовувалися.

Апробація результатів дослідження. Дисертаційна робота обговорювалася на засіданнях кафедри адміністративного права і процесу, фінансового та інформаційного права ПВНЗ «Львівський університет бізнесу і права». Основні положення дисертаційного дослідження відображені на міжнародних, всеукраїнських та регіональних наукових і науково-практичних конференціях: «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 4–5 лютого 2016 р.); «Адміністративне право і процес: історія, сучасність, перспективи розвитку» (м. Кривий Ріг, 25 березня 2016 р.); Історія вітчизняного та європейського адміністративного права і процесу (м. Київ, 6 жовтня 2016 р.); «Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини» (м. Запоріжжя, 23–24 грудня 2016 р.); «Development of legal regulation in East Europe: experience of Poland and Ukraine» (Sandomierz, Polska, 27–28 styczeń 2017 r.); «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 7–8 лютого 2017 р.); «Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави» (м. Одеса, 30 березня 2017 р.); «Адміністративний акт: теорія та практика» (м. Київ, 9 жовтня 2017 р.); «Актуальні питання розвитку права та законодавства: наукові дискусії» (м. Львів, 15–16 грудня 2017 р.); «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 7–8 лютого 2018 р.); «Теорія та практика адаптації законодавства України до законодавства ЄС» (м. Київ, 8 червня 2018 р.); «Практика Європейського суду з прав людини в діяльності органів прокуратури і суду: виклики та перспективи» (м. Київ, 13 червня 2018 р.); «Національні та міжнародні стандарти сучасного державотворення: тенденції та перспективи розвитку» (м. Харків, 3–4 серпня 2018 р.); «Актуальні питання правової теорії та юридичної практики» (м. Одеса, 10–11 серпня 2018 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження викладені в 48 працях, з яких: три монографії (одна з них – одноосібна), два навчальних посібники (один із них одноосібний), 29 наукових статей (21 з яких опубліковано у фахових виданнях України, 8 – у наукових періодичних виданнях інших держав), а також у 14 тезах доповідей на міжнародних наукових і науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 473 сторінки, з яких 362 сторінки основного тексту. Список використаних джерел налічує 589 назв і займає 65 сторінок, додатки подано на 24 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, вказано на зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, а також його методологічну основу, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення отриманих результатів, наведено відомості про особистий внесок здобувача, апробацію матеріалів дисертації, її структуру та обсяг.

Розділ 1 «Теоретико-правові засади застосування джерел адміністративного права в судочинстві України» складається з трьох підрозділів, які присвячені аналізу основних теоретичних підходів до судового застосування джерел адміністративного права, системі їх джерел та функціям, що виконують джерела адміністративного права.

У підрозділі 1.1 *«Основні теоретичні підходи до судового застосування джерел адміністративного права»* розкрито поняття та сутність джерел адміністративного права, визначено співвідношення понять «джерело адміністративного права» та «форма адміністративного права», представлено загальну характеристику судового застосування джерел адміністративного права, розкрито систему та функції джерел адміністративного права.

У пункті 1.1.1 *«Поняття та сутність джерела адміністративного права»* охарактеризовано різні теоретичні підходи до визначення дефініції «джерело адміністративного права», що дозволило сформулювати власне визначення цього терміну, під яким слід розуміти сукупність загальнообов'язкових нормативно-правових приписів, які містяться в письмовому акті компетентного суб'єкта чи декількох суб'єктів, що створюють, змінюють адміністративно-правову норму, зупиняють чи припиняють її дію. Це дало змогу виділити ознаки джерел адміністративного права, зокрема: офіційно-документарна форма вираження; офіційність; загальнообов'язковість; нормативність; формальна вираженість; багаторазовість застосування; визначені межі дії в часі, просторі та за колом осіб; системність; відсутність загальногалузевого кодифікованого акта; переважна кількість підзаконних нормативно-правових актів у системі джерел адміністративного права; об'єктивізація матеріальних, процесуальних і процедурних адміністративно-правових норм.

У пункті 1.1.2 *«Співвідношення «джерела адміністративного права» і «форми адміністративного права»* встановлено, що джерела адміністративного права безпосередньо пов'язані з його формами, які є способом зовнішнього закріплення та вираження адміністративно-правових норм. Плюралізм розуміння терміна «джерело права» зумовлює існування різних підходів до його співвідношення із «формою права». Серед дослідників адміністративного права термін «джерело права» переважно розглядається у

формально-юридичному значенні. Основний акцент робиться на позитивному праві, що встановлюється чи санкціонується державою, а тому й формою права є об'єктивна відповідних правових норм, якими держава врегульовує суспільні відносини.

У пункті 1.1.3 «Загальна характеристика судового застосування джерел адміністративного права» з'ясовано, що застосування джерел права судами відображає важливу роль і завдання судової гілки державної влади при вирішенні конкретної судової справи. Запропоновано розуміння «судового застосування» як діяльності суду щодо вирішення конкретних судових справ на підставі нормативних приписів, які містяться в джерелах права, що має результатом ухвалення правозастосовного акта у вигляді судового рішення. Термін «джерела адміністративного права в судовому застосуванні» розглянуто як сукупність загальнообов'язкових адміністративно-правових приписів, що містяться в письмовому акті компетентного суб'єкта чи декількох суб'єктів, які використовує суд при розгляді та вирішенні конкретної справи та ухваленні відповідного судового рішення. Натомість «застосування джерел адміністративного права в судочинстві» полягає в діяльності суду з приводу вирішення конкретної справи на підставі адміністративно-правових приписів, що має результатом ухвалення правозастосовного акта у формі судового рішення.

У підрозділі 1.2 «Система джерел адміністративного права та її елементи» проведено класифікацію джерел адміністративного права за різними критеріями, що дозволило з'ясувати їхню сутність, виявити взаємодію між ними, проаналізувати їхні системоутворюючі зв'язки. Наголошено, що систему джерел адміністративного права слід розглядати не лише як сукупність адміністративно-правових приписів, що об'єктивуються в різних формах виразу, але й як взаємозв'язки між ними, тобто взаємодію елементів такої системи. З'ясовано, що всі джерела адміністративного права, взаємодіючи між собою, утворюють певну систему, під якою слід розуміти сукупність взаємопов'язаних нормативно-правових приписів, які об'єктивуються у відповідних формах зовнішнього виразу, становлять єдину ієрархічну структуру та врегульовують адміністративно-правові відносини.

Підрозділ 1.3 «Функції джерел адміністративного права» присвячений висвітленню питань щодо основних напрямів їх впливу на суспільні відносини у сфері публічної адміністрації, здійснення публічного управління, що виражаються в їхніх особливостях та специфічних властивостях. Наголошено на тому, що джерела права відіграють важливу роль для адміністративного права, позаяк у них містяться правові норми цієї галузі, що спрямовані на регулювання та охорону відповідних суспільних відносин. Поряд із цим вони дають змогу виявити та пізнати норми права, впливають на правову свідомість, правову культуру, формують усталене та ціннісне

уявлення про ті чи інші явища в суспільстві. Усі функції джерел адміністративного права виділено у дві основні групи: первинні та похідні. Первинні функції, як-от: пізнавальна, виховна, ідеологічна, політична функції джерел адміністративного права виконуються ними безпосередньо. Натомість охоронна та регулятивна функції джерел адміністративного права, як похідні, опосередковуються ними через функції норм адміністративного права.

Розділ 2 «Судове застосування нормативно-правових актів як основних джерел адміністративного права України» складається з чотирьох підрозділів, що висвітлюють місце та значення Конституції України, законів України, підзаконних нормативно-правових актів у правозастосовній діяльності суду при вирішенні адміністративних справ і справ про адміністративні правопорушення, а також з'ясовують проблеми застосування в судочинстві України актів УРСР та СРСР як джерел адміністративного права.

У підрозділі 2.1 «Місце та значення Конституції України в системі джерел адміністративного права» охарактеризовано значення Конституції як фундаменту нормативно-правового регулювання адміністративних відносин, дороговказу, який визначає основні завдання та функції органів публічної адміністрації. Основний Закон також врегульовує основні права, свободи, законні інтереси та обов'язки фізичних і юридичних осіб приватного права у сфері публічного адміністрування, основи організації та функціонування органів публічної адміністрації, порядок формування та засади їх діяльності, а також питання адміністративно-територіального устрою України.

Підрозділ 2.2 «Закони України як джерела адміністративного права в правозастосовній діяльності суду» присвячено законам, які визначено як письмові акти, що ухвалюються Верховною Радою України, як єдиним органом законодавчої влади, або Українським народом безпосередньо через референдум, що врегульовують найважливіші адміністративно-правові відносини та фіксують адміністративно-правові норми, що є обов'язковими для виконання всіма суб'єктами, на яких вони поширюють свою дію.

Виділено такі ознаки законів як джерел адміністративного права: вони мають вищу юридичну силу; виражають волю Українського народу; є основою, базою для ухвалення підзаконних нормативно-правових актів; врегульовують найважливіші питання організації та функціонування публічної адміністрації, прав і свобод людини та громадянина, їхні взаємовідносини із публічною адміністрацією, а також інші адміністративно-правові відносини; приймаються в установленому законодавством порядку, мають визначену форму; є загальнообов'язковими для всіх суб'єктів права; охороняються та забезпечуються державним примусом.

У підрозділі 2.3 «Підзаконні нормативно-правові акти в системі джерел адміністративного права» розглянуто підзаконні акти Верховної Ради України, Президента України, центральних органів виконавчої влади та інших загальнодержавних органів, місцеві та локальні підзаконні нормативно-правові акти в системі джерел адміністративного права та проблеми їх судового застосування.

У пункті 2.3.1 «Підзаконні акти Верховної Ради України як джерела адміністративного права України та їх судове застосування» наголошено, що постанови Верховної Ради України відіграють важливу роль як джерела адміністративного права, оскільки багато з них мають нормативне значення та є загальнообов'язковими актами. Постанови Верховної Ради України умовно можна розділити на такі види: оперативні (забезпечувальні), ратифікаційні, регулятивні, установчі та постанови, що визначають питання адміністративно-територіального устрою України.

У пункті 2.3.2 «Акти Президента України як джерела адміністративного права» віднесено до джерел адміністративного права акти глави держави – Президента України, а саме його нормативні укази. Зазначено, що в деяких випадках до них треба включати й нормативні розпорядження Президента. Виявлено, що Президентом України ухвалюються також укази індивідуального характеру, що не можуть визнаватися джерелом права.

У пункті 2.3.3 «Нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України в системі джерел адміністративного права» підтримується позиція, що нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України як джерела адміністративного права є письмовими документами вищого органу державної виконавчої влади України, що приймаються на основі Конституції України та законів України, у їхніх межах та для їх виконання з метою врегулювання адміністративно-правових відносин, на підставі яких виникають, змінюються чи припиняють дії адміністративно-правові норми. Наголошено, що найважливіше значення серед усіх актів Кабінету Міністрів України відіграють його постанови, якими затверджуються положення, статут, порядок, регламент, правила, методика тощо у випадках, коли суспільні відносини потребують нормативно-правового врегулювання.

У пункті 2.3.4 «Акти центральних органів виконавчої влади та інших загальнодержавних органів як джерела адміністративного права» до актів центральних органів виконавчої влади як джерел адміністративного права віднесено нормативні накази міністерств і центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом. Наголошено, що інші центральні органи виконавчої влади уповноважені ухвалювати лише накази організаційно-розпорядчого характеру, які не можуть врегульовувати суспільні відносини, визначати права та обов'язки людини, що не дозволяє віднести їх

до джерел адміністративного права. Обґрунтовано віднесення до джерел адміністративного права актів інших загальнодержавних органів, посадових осіб, що організаційно не входять до системи органів державної виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування, проте здатні врегулювати адміністративні відносини й ухвалювати нормативні акти.

У пункті 2.3.5 «*Місцеві та локальні підзаконні нормативно-правові акти в системі джерел адміністративного права та їх застосування судами*» підкреслено, що до системи джерел адміністративного права слід віднести і місцеві підзаконні нормативно-правові акти, а саме: акти органів державної виконавчої влади на місцях (розпорядження голів місцевих державних адміністрацій, накази територіальних органів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади), акти органів влади в Автономній Республіці Крим (рішення й постанови Верховної Ради АРК, постанови й розпорядження Ради міністрів АРК, акти міністерств АРК, республіканських комітетів та інших органів виконавчої влади АРК), акти органів місцевого самоврядування (рішення рад, розпорядження сільських, селищних, міських голів, голови районної в місті, районної та обласної ради, рішення виконавчих органів місцевих рад). Окремо виділяємо локальні акти, тобто нормативні накази керівників державних або комунальних підприємств, установ та організацій.

Підрозділ 2.4 «*Проблеми застосування судами актів СРСР та Української РСР як джерел адміністративного права України*» присвячено аналізу проблем судового застосування актів УРСР та СРСР, що є джерелами адміністративного права. Наголошено, що досі діє значна кількість актів радянського періоду державотворення, зокрема в тих сферах, де не ухвалено нових нормативних актів. Багато із них є застарілими, такими, що суперечать сучасним принципам права, європейським стандартам, Конституції та законам України. Обґрунтовується необхідність проведення ревізії нормативних актів періоду УРСР та СРСР, щоб усунути нормативно-правові приписи, що суперечать чинному законодавству України. Судова практика застосування таких актів є суперечливою та неоднозначною, існують складнощі у їх застосуванні судами, які повинні перевіряти і встановлювати їх невідповідність Конституції та законам України в кожному конкретному випадку.

Розділ 3 «Застосування міжнародних та європейських джерел адміністративного права в судочинстві України» складається з двох підрозділів, що присвячені питанням судового застосування міжнародних договорів України та європейських джерел права як джерел адміністративного права України.

У підрозділі 3.1 «*Міжнародні договори в системі джерел адміністративного права України*» наголошується на важливому значенні міжна-

родних договорів України як регуляторів адміністративно-правових відносин, зокрема щодо визначення прав та свобод громадян у взаємовідносинах з органами публічної адміністрації, міждержавної співпраці в різних сферах суспільного життя, взаємодії органів державної влади з органами іноземних держав. Пріоритет міжнародних договорів щодо положень законів та підзаконних нормативно-правових актів визначає їхнє важливе місце та значення в системі джерел адміністративного права.

Підрозділ 3.2 «Європейські джерела адміністративного права та їх застосування в судочинстві України» присвячено дослідженню актів європейських міждержавних правових систем, зокрема Ради Європи та Європейського Союзу на предмет їх віднесення до джерел адміністративного права України. Європейські джерела адміністративного права визначено як форму зовнішнього виразу європейського права, що включає і міжнародні договори, на яких засновані та функціонують міждержавні правові системи Європи, і акти органів та інституцій цих міждержавних систем.

У пункті 3.2.1 «Застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у судочинстві України як джерела адміністративного права» охарактеризовано приписи Європейської конвенції, що застосовуються судами як джерела адміністративного права. Зазначено, що Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року має визначальне значення в судовому захисті прав і свобод людини і на європейському, і на національному рівнях. Європейська конвенція та протоколи до неї є частиною національного законодавства, що встановлює мінімальні гарантії захисту прав людини. Застосування Конвенції як джерела права має важливе значення й у національному судочинстві, що дозволяє вирішувати справи ґрунтуючись на міжнародних та європейських стандартах прав людини.

Пункт 3.2.2 «Право ЄС у системі джерел адміністративного права України» вказує на природу джерел права ЄС, серед яких обов'язкове значення для України матимуть двосторонні угоди, що ратифіковані Верховною Радою України як міжнародні договори. Наголошено, що Закон України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» зобов'язує здійснювати адаптацію права України до права ЄС у правотворчій діяльності, а не в правозастосуванні. Тож помилковою є практика судів України щодо застосування актів вторинного права ЄС (директив, регламентів та рішень органів ЄС) як джерел права в судочинстві України.

Розділ 4 «Застосування актів судової влади як похідних джерел адміністративного права» складається з чотирьох підрозділів, у яких обґрунтовується значення судових актів як джерел адміністративного права.

У підрозділі 4.1 «Судові рішення в системі джерел адміністративного права» наголошено, що судові рішення в країнах континентальної правової системи дедалі більше набувають значення джерела права. Хоча акти органів судової влади в Україні не спрямовані на формування загальнообов'язкових правил поведінки, натомість, вони мають похідний характер від основних джерел права (нормативно-правових актів та міжнародних договорів України), оскільки впливають на їх чинність, здійснюють їх тлумачення, конкретизацію тощо.

Виділено такі ознаки судових рішень як джерел адміністративного права України: мають похідний характер від нормативно-правових актів та міжнародних договорів; заповнюють правові прогалини, усувають правові колізії та інші дефекти правового регулювання, зокрема, через застосування аналогії права та аналогії закону; можуть застосовуватися в інших подібних правовідносинах; конкретизують правову норму, «вдихають у неї життя» при застосуванні в конкретній справі; можуть впливати на чинність нормативно-правових актів чи їх окремих положень; є обов'язковими в застосуванні і судами, і органами публічної адміністрації; доводяться до відома громадськості шляхом їх опублікування у відповідних виданнях, офіційних інтернет-сторінках, у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

У підрозділі 4.2 «Застосування практики Європейського суду з прав людини як джерела права в адміністративному судочинстві та при розгляді судами справ про адміністративні правопорушення» наголошено, що посилення значення рішень ЄСПЛ, закріплення їх як джерела права в Законі України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», сприяло новому підходу до їх застосування в національному судочинстві України. Наголошено, що практика Суду охоплює не лише рішення щодо України, а всі рішення ЄСПЛ та Європейської комісії з прав людини, які у своїй сукупності становлять джерело права. Суди України застосовують практику ЄСПЛ з урахуванням принципу верховенства права.

У підрозділі 4.3 «Особливості застосування судами актів Конституційного Суду України як джерел адміністративного права» зазначено, що джерелами адміністративного права є також акти Конституційного Суду України, зокрема, рішення щодо конституційності законів України та інших актів Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим та офіційного тлумачення Конституції України, висновки Суду щодо відповідності Конституції України чинних міжнародних договорів України, а також ухвали про відмову у відкритті чи про закриття конституційного провадження в справі, якщо вони містять юридичні позиції Суду. Ці акти Конституційного

Суду України можуть набути ознак нормативності, займають важливе місце в системі джерел адміністративного права України. Особливий характер природи його актів як джерел права зумовлений тим, що Суд ухвалює відповідні рішення й дає висновки не з власної ініціативи, а на підставі відповідного конституційного подання, звернення чи скарги. Завдання актів Суду полягає не в необхідності врегульовувати суспільні відносини, а усувати недоліки, суперечності із Конституцією України як основним джерелом права.

У підрозділі 4.4 «Акти Верховного Суду в системі джерел адміністративного права» зазначено, що висновки стосовно застосування норм права, викладені в постановках Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права, а також враховуються судами при вирішенні судових справ. Крім того, застосуванню підлягають також правові висновки Верховного Суду України, до моменту їх перегляду Великою Палатою Верховного Суду. Наголошено, що зразкові рішення Верховного Суду в адміністративних справах є певним взірцем для судів при наступному вирішенні типових адміністративних справ. У разі неврахування висновків, що містяться у зразковому рішенні Верховного Суду, таке рішення може оскаржуватись в апеляційному та касаційному порядку, що зумовлює необхідність віднесення зразкових рішень Верховного Суду до джерел адміністративного права.

Підкреслено, що важливий вплив на адміністративне право мають також рішення Верховного Суду про визнання протиправним та нечинним повністю або в окремій частині рішень Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів в адміністративно-правовій сфері. У результаті відповідний нормативно-правовий акт втрачає чинність повністю або в окремій його частині з моменту набрання законної сили рішенням суду.

Розділ 5 «Модель системи джерел, які застосовуються судами в адміністративному судочинстві та при розгляді справ про адміністративні правопорушення» складається з двох підрозділів, у яких характеризується місце джерел переконливого характеру в судочинстві України та здійснюється обґрунтування моделі системи джерел, які застосовують суди при розгляді та вирішенні адміністративних справ та справ про адміністративні правопорушення.

У підрозділі 5.1 «Джерела переконливого характеру в судовому застосуванні» обґрунтовано місце індивідуальних актів, адміністративних договорів, правового звичаю, правової доктрини та актів «м'якого права» в системі джерел адміністративного права.

У пункті 5.1.1 «Адміністративні (індивідуальні) акти як джерела переконливого характеру» наголошено, що адміністративні (індивідуальні) акти стосуються прав, свобод та законних інтересів окремих фізичних та юридичних осіб, не містять норм адміністративного права, не можуть бути підставою для прийняття інших адміністративних актів, не поширюють свою дію на всю територію України чи окрему її складову, а тому не можуть відноситися до джерел адміністративного права. Хоча в процесі прийняття адміністративних актів можуть виявлятися прогалини, суперечності та неточності в законодавстві, проте адміністративні акти є лише результатом застосування норм адміністративного права, а тому їх треба розглядати як джерела переконливого характеру.

Пункт 5.1.2 «Значення адміністративних договорів як джерел переконливого характеру в адміністративному праві України» присвячено дослідженню адміністративних договорів. Зазначено, що відсутність спеціального закону щодо нормативного врегулювання цього інституту зумовлює складність визначення правової природи адміністративних договорів. Наголошено, що адміністративні договори, хоча й можуть виражати публічний інтерес, проте не мають ознак нормативності, а відтак не можуть бути підставою прийняття нормативних чи адміністративних актів і мають належати до джерел переконливого характеру.

У пункті 5.1.3 «Правовий звичай та його застосування в судочинстві України» наголошено на дискусійності віднесення правового звичаю до джерел адміністративного права через відсутність випадків його санкціонування державою в публічно-правовій сфері. Підкреслено неможливість екстраполяції положень статті 7 Цивільного кодексу України на публічно-правові відносини. Зроблено висновок, що правові звичаї в адміністративно-правовій сфері набули форми нормативно-правових актів та міжнародних договорів.

У пункті 5.1.4 «Застосування судами правової доктрини як переконливого джерела в адміністративному праві» охарактеризовано допоміжну роль, яку відіграє правова доктрина в судовому правозастосуванні. Наголошено, що використання текстів науково-практичних коментарів, наукових статей та досліджень навіть визнаних науковців не може визнаватися належною правовою підставою для ухвалення судового рішення. Вони можуть мати лише додаткове та рекомендаційне значення, що має бути відображено у відповідному судовому рішенні, в якому вони згадуються.

У пункті 5.1.5 «Застосування актів «м'якого права» та інших джерел переконливого характеру в судочинстві України» обґрунтовано, що акти міжнародних організацій, що не мають форми міжнародного договору України, не належать до джерел адміністративного права, оскільки вони не є загальнообов'язковими, не містять та не впливають на чинність адмініст-

ративно-правових норм. Попри це, зауважено, що суди часто використовують такі акти, наприклад, Загальну декларацію прав людини чи рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи як джерела права.

Запропоновано об'єднати всі необов'язкові джерела в окрему групу під назвою джерела переконливого характеру, які мають інформативне та рекомендаційне значення, а суд вправі враховувати їх положення в судовому правозастосуванні.

Підрозділ 5.2 «Обґрунтування моделі системи джерел, які застосовуються судами в адміністративному судочинстві та при розгляді справ про адміністративні правопорушення» присвячено аналізу взаємозв'язків між джерелами адміністративного права, що дало змогу запропонувати теоретичну модель системи джерел у судовому застосуванні в адміністративному судочинстві та при розгляді справ про адміністративні правопорушення.

Обґрунтовано, що ця модель містить такі елементи: основні джерела права (нормативно-правові акти та міжнародні договори України), похідні джерела права (рішення і висновки Конституційного Суду України, практика Європейського суду з прав людини, висновки щодо застосування норм адміністративного права, викладені в постановках Верховного Суду, зразкові рішення Верховного Суду в адміністративних справах, судові рішення про визнання протиправними та нечинними нормативно-правових актів чи їх положень), а також джерела переконливого характеру (індивідуальні акти, адміністративні договори, правові звичаї, правова доктрина, акти «м'якого права» та інші).

Наголошено на тому, що зведення всіх джерел права та «нетрадиційних» чи «неформалізованих» джерел у єдину систему є наслідком методологічної помилки зі змішування різноманітних підходів до розуміння джерел права. Натомість, розроблена модель, об'єднує в єдину теоретичну конструкцію всі регулятори адміністративно-правових відносин з урахуванням запропонованої дефініції джерел адміністративного права.

Запропоновано внести зміни та доповнення до чинного законодавства України щодо врахування юридичних позицій, що містяться в рішеннях і висновках Конституційного Суду України, практики ЄСПЛ, правових висновків щодо застосування норм права, викладених у постановках Верховного Суду та Верховного Суду України, правових висновків Верховного Суду в зразкових адміністративних справах. Обґрунтовано внесення змін і доповнень до ч. 4 ст. 246 КАС України щодо необхідності відображення в судовому рішенні, окремо від джерел права, також джерел переконливого характеру, що мають рекомендаційний характер, проте були враховані судом при винесенні судового рішення.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено комплексне теоретичне узагальнення і запропоновано вирішення важливої наукової проблеми теорії адміністративного права, що полягає у виявленні та дослідженні нових ідей та поглядів на природу джерел адміністративного права, розробленні авторської систематизації джерел, які застосовуються судами в адміністративному судочинстві та при розгляді справ про адміністративні правопорушення. Це дало змогу запропонувати зміни та доповнення до чинного законодавства щодо розширення можливостей судового застосування джерел адміністративного права. Основні висновки дисертаційного дослідження полягають у такому:

1. На підставі аналізу стану та генези дослідження джерел адміністративного права підкреслено, що попри те, що це питання висвітлюється в навчальній літературі з адміністративного права, однак ґрунтовні монографічні дослідження з цієї проблеми вже тривалий час не проводилися. Окремі види джерел адміністративного права були предметом наукових пошуків та досліджень, проте це не дозволило комплексно проаналізувати всю систему джерел адміністративного права України, розкрити зв'язки між елементами цієї системи. Водночас механічне екстраполювання знань про джерела права з інших галузей права не дозволяє виявити особливості та специфіку джерел адміністративного права як галузі.

2. За допомогою відповідної методологічної основи, що включає сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання, зокрема діалектичного, індуктивного та дедуктивного, синтезу та аналізу, системно-структурного, функціонального, компаративного, історичного та історико-правового, статистичного, запропоновано авторське розуміння сутності та систематизації джерел адміністративного права України. До джерел адміністративного права віднесено не лише форму зовнішнього виразу й закріплення адміністративно-правових норм, але й інші загальнообов'язкові регулятори суспільних відносин в адміністративно-правовій сфері, на підставі яких норми адміністративного права виникають, змінюються, зупиняють та втрачають свою дію, зокрема деякі судові рішення, практика Європейського суду з прав людини тощо.

3. Запропоновано визначити поняття «джерело адміністративного права» як сукупність загальнообов'язкових нормативно-правових приписів, які містяться в письмовому акті компетентного суб'єкта чи декількох суб'єктів, що створюють, змінюють, зупиняють чи припиняють дію адміністративно-правової норми. На підставі цього визначення запропоновано такі ознаки джерела адміністративного права: офіційно-документарна форма вираження; офіційність; загальнообов'язковість; нормативність;

формальна вираженість; багаторазовість застосування; визначені межі дії в часі, просторі та за колом осіб; системність; відсутність загальногалузевого кодифікованого акта; переважна кількість підзаконних нормативно-правових актів у системі джерел адміністративного права; об'єктивація матеріальних, процесуальних і процедурних адміністративно-правових норм, що дозволило дійти висновку про унікальність та особливість джерел цієї галузі, ознаки якої не можуть бути екстрапольованими на інші галузі права.

Обґрунтовано, що «судове застосування» є діяльністю суду щодо вирішення конкретних судових справ на підставі нормативних приписів, які містяться в джерелах права, що має результатом ухвалення правозастосовного акта у вигляді судового рішення.

Визначено, що «джерела адміністративного права в судовому застосуванні» є сукупністю загальнообов'язкових адміністративно-правових приписів, які містяться в письмовому акті компетентного суб'єкта чи декількох суб'єктів, які використовує суд при розгляді та вирішенні конкретної справи й ухваленні відповідного судового рішення. Водночас «застосування джерел адміністративного права в судочинстві» розглядаємо як діяльність суду щодо вирішення конкретної справи на підставі адміністративно-правових приписів, що має результатом прийняття правозастосовного акта у формі судового рішення.

4. З'ясовано, що у сфері регламентації публічно-правових відносин визначальне значення мають джерела права у формально-юридичному розумінні, що виражаються у відповідній формі джерела права. Тобто, джерела адміністративного права безпосередньо пов'язані із його формами, оскільки останні є способом зовнішнього закріплення та вираження адміністративно-правових норм. Серед дослідників адміністративного права традиційно термін «джерело права» розглядається у формально-юридичному значенні, де основний акцент робиться на позитивному праві, що встановлюється чи санкціонується державою. Звідси джерелом, а тому й формою права, є вираження правових норм, якими держава врегульовує відповідний вид суспільних відносин.

5. Охарактеризовано, що джерела адміністративного права становлять певну систему, під якою необхідно розуміти сукупність взаємопов'язаних нормативно-правових приписів, які об'єктивуються у відповідних формах зовнішнього виразу, становлять єдину ієрархічну структуру та врегульовують адміністративно-правові відносини.

Виділено такі сучасні тенденції розвитку системи джерел адміністративного права України: їх гармонізація із правом Європейського Союзу та Ради Європи; залишковий вплив радянських підходів до врегулювання адміністративно-правових відносин; зміна та виникнення нових джерел

адміністративного права на підставі соціально-економічних перетворень; налагодження субординаційних і координаційних зв'язків між різними видами джерел адміністративного права; посилення ролі судових рішень як похідних джерел права; повільні темпи кодифікації адміністративного законодавства; розширення законодавчого регулювання питань, що визначають правовий статус органів виконавчої влади; відсутність єдиної сучасної концепції проведення адміністративної реформи; законодавчі прогалини у врегулюванні питання співвідношення різноманітних джерел адміністративного права.

6. Досліджено функції джерел адміністративного права, під якими слід розуміти основні напрями їх впливу на суспільні відносини у сфері публічної адміністрації, здійснення публічного управління, що виражаються в їхніх особливостях та специфічних властивостях. Функції джерел адміністративного права запропоновано виокремити у дві основні групи: первинні (виконуються ними безпосередньо, наприклад, пізнавальна, виховна, ідеологічна функції) та похідні (опосередковано через функції адміністративно-правових норм, що об'єктивуються у відповідних джерелах, зокрема, охоронна та регулятивна).

7. Проаналізовано нормативно-правові акти як основне джерело адміністративного права України. Підкреслено особливу роль Конституції України, яка визначає основні завдання та функції органів публічної адміністрації, є фундаментом врегулювання адміністративно-правових відносин. Виділено чотири групи конституційних приписів, які віднесені до джерел адміністративного права, що визначають: права, свободи та обов'язки фізичних та юридичних осіб приватного права у сфері публічного адміністрування; основи організації та функціонування органів публічної адміністрації; порядок формування та засади діяльності органів публічної адміністрації та адміністративно-територіальний устрій України.

Визначено, що закон як джерело адміністративного права є письмовим актом, який ухвалюється Верховною Радою України або безпосередньо Українським народом через референдум, що врегульовує найважливіші адміністративно-правові відносини та містить адміністративно-правові норми, є обов'язковим для виконання всіма суб'єктами, на які він поширює свою дію.

Встановлено, що особливістю судового застосування декретів Кабінету Міністрів України є те, що вони мають юридичну силу закону та переважне застосування щодо будь-яких підзаконних нормативно-правових актів.

Важливе значення в системі джерел адміністративного права мають кодифіковані акти, що є результатом систематизації адміністративно-правових приписів. Зауважено, що ухвалення загальногалузевого кодексу не

є можливим та доцільним, а особливу увагу треба приділити оновленню КУпАП та КАС України, прийняттю Адміністративно-процедурного кодексу для врегулювання процедури діяльності органів публічної адміністрації.

Констатовано відсутність єдиного підходу до визначення терміна «законодавство» в адміністративно-правовій сфері, що створює суттєві труднощі в судовому правозастосуванні, які виявлені в проаналізованих судових рішеннях. Законодавче врегулювання цього терміна дало б змогу усунути прогалини в праві та уникнути проблем у судовому застосуванні.

8. Виявлено, що особливе місце в системі джерел адміністративного права України займають підзаконні нормативно-правові акти, які мають на меті доповнити правове регулювання закону. Підзаконні акти характеризуються такими властивостями: приймаються на основі закону, у межах закону та для його виконання; деталізують законодавче регулювання суспільних відносин; мають багато суб'єктів їх ухвалення; врегульовують важливі питання організації та функціонування публічної адміністрації, прав і свобод людини й громадянина та їхні взаємовідносини із публічною адміністрацією; приймаються у встановленому законодавством порядку; мають визначену форму вираження; є загальнообов'язковими; охороняються та забезпечуються державою, зокрема, через застосування заходів державного примусу тощо.

До підзаконних нормативно-правових актів як джерел адміністративного права віднесено: постанови Верховної Ради України (оперативні, ратифікаційні, регулятивні, установчі та постанови, що визначають питання адміністративно-територіального устрою України); укази та деякі розпорядження Президента України; постанови та деякі розпорядження Кабінету Міністрів України; нормативні накази міністерств і центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом; акти інших загальнодержавних органів та посадових осіб, що поширюють дію на всю територію України; місцеві підзаконні нормативно-правові акти (місцевих органів державної виконавчої влади, органів влади в Автономній Республіці Крим, органів місцевого самоврядування) та локальні акти (нормативні накази керівників державних або комунальних підприємств, установ та організацій).

Наголошено, що проблеми судового застосування джерел адміністративного права виражаються в множинності, складній ієрархічності джерел права, відсутності загального кодифікованого акта, суперечливості нормативних приписів, наявності прогалин у праві, новелізації джерел права, що полягає в необхідності застосовувати нові джерела права, а також встановлювати співвідношення між різними джерелами права, визначати акти вищої юридичної сили тощо.

9. Висвітлено особливості застосування актів УРСР та СРСР у судочинстві України, що є джерелами адміністративного права України. За результатами аналізу судової практики визначено труднощі, з якими стикаються суди, за необхідності застосовувати акти, ухвалені до проголошення незалежності Україною та ухвалення Конституції України. У кожному випадку правозастосування суди мають встановлювати відповідність застосовуваного акта Конституції та законам України. Підкреслено, що акти УРСР та СРСР загалом не відповідають сучасним тенденціям розвитку держави та її євроінтеграційній парадигмі, а тому потребують повного перегляду.

10. Визначено, що міжнародні договори України, ратифіковані Верховною Радою України, займають важливе місце в її законодавстві та мають пріоритет у застосуванні перед законами України, крім Конституції України. До ознак міжнародного договору як джерела адміністративного права віднесено: укладається між державами та іншими суб'єктами міжнародного права; врегульовує взаємні права та обов'язки сторін договору в адміністративно-правовій сфері; є обов'язковим для його сторін; має, переважно, письмову форму; спрямований на неодноразове застосування; приймається із дотриманням норм і принципів міжнародного права; потребує особливої процедури надання чинності; має пріоритет у застосуванні щодо відповідних норм національного права.

11. Виявлено, що особливістю європейського права порівняно із міжнародним публічним правом є визнання людини як його суб'єкта, що може звертатися до наднаціональних органів за захистом свого порушеного права. Європейські джерела права визначено як форму зовнішнього виразу європейського права. Це збірне поняття включає і міжнародні договори, на яких засновані та функціонують міждержавні правові системи Європи, й акти органів та інституцій цих міждержавних систем.

Аргументовано, що Конвенція про захист прав і основоположних свобод виступає фундаментальним джерелом адміністративного права, що закріплює основний каталог прав людини, зокрема, у взаємовідносинах між органами публічної адміністрації та особами приватного права. Застосування Конвенції як джерела права має важливе значення й у національному судочинстві, що дозволяє вирішувати справи ґрунтуючись на міжнародних та європейських стандартах прав людини.

Серед джерел права ЄС нормативне значення для України матимуть двосторонні угоди, що ратифіковані Верховною Радою України як міжнародні договори. Обґрунтовано помилковість практики судів України щодо застосування актів вторинного права ЄС (директив, регламентів та рішень органів ЄС) як джерел права України.

12. Охарактеризовано суттєве значення, яке в державах континентальної правової системи набувають акти судової влади. Хоча вони не спрямовані на формування загальнообов'язкових правил поведінки в Україні, проте мають похідний характер від норм права, що полягає в конкретизації, тлумаченні змісту норм права, припиненні дії нормативних актів чи їх окремих приписів, формуванні висновку щодо порядку застосування адміністративно-правових норм. Це дозволяє виділити судові рішення в окрему групу джерел права, що мають похідний характер від основних джерел права.

До судових актів як джерел адміністративного права віднесено: практику Європейського Суду з прав людини; рішення та висновки Конституційного Суду України; зразкові рішення Верховного суду в адміністративних справах; висновки щодо застосування норм права, викладені в постановках Верховного Суду, а також Верховного Суду України в адміністративних справах; судові рішення Верховного Суду, апеляційних та окружних адміністративних судів, якими визнано протиправним і нечинним нормативно-правовий акт або окремі його приписи.

13. Виявлено, що важливе значення в судочинстві України має практика Європейського суду з прав людини, до якої необхідно віднести рішення не лише щодо України, а й щодо інших держав, які можуть застосовуватися в національному судочинстві як джерела права. Судове застосування практики ЄСПЛ не лише гарантує забезпечення дотримання прав і свобод людини, а й допомагає судам усувати прогалини в законодавстві, наприклад, у КУпАП.

14. Проаналізовано, що до джерел адміністративного права України необхідно віднести також акти Конституційного Суду України, зокрема, рішення щодо конституційності законів України та інших актів Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим та офіційного тлумачення Конституції України, висновки Суду щодо відповідності Конституції України чинних міжнародних договорів України, а також ухвали про відмову у відкритті чи про закриття конституційного провадження в справі, якщо вони містять юридичні позиції Суду.

Важливе значення як джерела права матимуть і висновки щодо застосування норм адміністративного права, викладені в постановках Верховного Суду, а також Верховного Суду України, до моменту їх перегляду Великою Палатою Верховного Суду. Доведено, що зразкові рішення Верховного Суду в адміністративних справах є взірцем при наступному вирішенні типових справ, неврахування яких є підставою щодо їх оскарження в апеляційному та касаційному порядках. До джерел права віднесено й рішення Верховного Суду про визнання протиправним та нечинним повністю або в

окремій частині рішень Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів.

Запропоновано внести зміни та доповнення до КАС України щодо зміцнення ролі Верховного Суду та його актів в адміністративному судочинстві, зокрема, передбачити у ч. 1 ст. 317 та ч. 1 ст. 351 КАС України додаткову підставу для скасування оскаржуваного судового рішення суду першої та апеляційної інстанції у разі неврахування чи відступу від правової позиції Верховного Суду, що сприятиме єдності судової системи та посиленню ролі Верховного Суду як найвищої судової інстанції. Наголошено на необхідності доповнити главу 11 розділу II КАС України параграфом 4, у якому визначити особливості провадження Верховним Судом у випадку невідповідності висновкам щодо застосування норм права, викладених у постановках Верховного Суду, постановок суду апеляційної інстанції, у випадках, якщо закон не передбачає право на касаційне оскарження такого судового рішення.

Пропонується передбачити в КУпАП можливість відкриття провадження Верховним Судом у справах про адміністративні правопорушення у виняткових випадках для забезпечення єдності судової практики, коли така справа містить виключну правову проблему, що є необхідним для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовної практики, за зразком ч. 5 ст. 328 КАС України.

15. Обґрунтовано, що акти, які не є загальнообов'язковими, не містять норм адміністративного права, не можуть впливати на їх чинність, а отже не можуть бути віднесеними до джерел права. Вони мають лише рекомендаційний та інформативний характер, що дозволило дійти висновку про можливість їх об'єднання в одну групу під назвою «джерела переконливого характеру». Вони відіграють допоміжну роль у процесі судового застосування й можуть враховуватися при ухваленні судового рішення, проте не можуть бути його нормативною підставою. Поряд із цим, джерела переконливого характеру дозволяють краще зрозуміти сутність джерел права, виявити проблеми та особливості їх застосування, визначити недоліки правового регулювання.

16. Розроблено модель системи джерел, які застосовуються в судочинстві України, що включає такі елементи: основні джерела права (нормативно-правові акти та міжнародні договори України), похідні джерела права (рішення і висновки Конституційного Суду України, практика Європейського суду з прав людини, висновки щодо застосування норм адміністративного права, викладені в постановках Верховного Суду, зразкові рішення Верховного Суду в адміністративних справах, судові рішення про визнання протиправними та нечинними нормативно-правових

актів чи їх положень), а також джерела переконливого характеру (індивідуальні (адміністративні) акти, адміністративні договори, правові звичаї, правова доктрина, акти «м'якого права» та інші необов'язкові регулятори адміністративно-правових відносин). Необхідність розроблення моделі системи джерел, що застосовують суди, що є ширшою, ніж система джерел адміністративного права, полягає в тому, що їх неможливо об'єднати в єдину групу та розмістити в ієрархічній послідовності за юридичною силою цих джерел, що є основним критерієм для класифікації джерел права.

17. Запропоновано ухвалити окремий закон про джерела права, що визначатиме правовий статус не лише нормативно-правових актів, а й міжнародних договорів України, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, практики ЄСПЛ, судових актів Конституційного Суду України та Верховного Суду тощо. Підкреслено, що такий закон має базуватися на концептуальних засадах теорії права, враховувати специфіку та особливості різних галузей права й потреби юридичної практики.

Наголошено на необхідності внесення змін і доповнень до чинного законодавства України, зокрема, до ст. 7 КАС України щодо врахування юридичних позицій, які містяться в рішеннях і висновках Конституційного Суду України, практики ЄСПЛ, правових висновків щодо застосування норм права, викладених у постановках Верховного Суду, правових висновків Верховного Суду в зразкових адміністративних справах, а також щодо викладення аналогічної статті в Кодексі України про адміністративні правопорушення.

Запропоновано уніфікувати підходи до врахування правових висновків Верховного Суду і суб'єктами владних повноважень, і судами в ст. 13 Закону України «Про судоустрій та статус суддів».

Обґрунтовано внесення змін і доповнень до ч. 4 ст. 246 КАС України щодо необхідності відображення в судовому рішенні, окремо від джерел права, також джерел переконливого характеру, що мають рекомендаційний характер, проте були враховані судом при винесенні судового рішення.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Решота В. В. Джерела адміністративного права України: проблеми судового застосування: монографія. Львів: ТЗОВ Галицька видавнича спілка, 2018. 432 с.

2. Reshota V. Notion and Essence of Judicial Law. Вроцлавсько-Львівський юридичний збірник – Wrocławsko-Lwowskie zeszyty prawnicze. 2015. No. 6. P. 53–72.

3. Решота В. В. Виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини в адміністративному судочинстві України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2015. № 34. Т. 2. С. 128–131.

4. Решота В. В. Правова природа рішень Верховного Суду України в адміністративному судочинстві у контексті забезпечення права на справедливий суд. Публічне право. 2015. № 2(18). С. 96–102.

5. Решота В. В. Проблеми визначення основних понять у сфері здійснення правосуддя. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2016. Вип. 62. Т. 2. С. 119–127.

6. Решота В. В. Співвідношення понять «джерело права» та «форма права» в адміністративному праві. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2016. Вип. 40. Т. 2. С. 41–44.

7. Решота В. В. Основні підходи до визначення поняття «джерело адміністративного права». Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: юридичні науки. 2016. № 855. С. 100–108.

8. Решота В. В. Функції джерел адміністративного права. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2016. Вип. 6. Т. 1. С. 103–106.

9. Решота В. В. Акти Президента України як джерела адміністративного права у судовому правозастосуванні. *Evropský politický a právní diskurz*. 2017. Svazek 4. Vyd. 3. S. 118–123.

10. Решота В. В. Міжнародні договори як джерела адміністративного права України. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. No. 5. S. 184–189.

11. Решота В. В. Поняття та загальна характеристика судового правозастосування джерел адміністративного права. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2017. Вип. 1 (77). С. 126–133.

12. Решота В. В. Акти органів місцевого самоврядування в системі джерел адміністративного права. *Право і суспільство*. 2017. № 6. С. 126–131.

13. Решота В. В. Конституція України як джерело адміністративного права. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: юридичні науки. 2017. № 865. С. 316–325.

14. Решота В. В. Акти Кабінету Міністрів України у системі джерел адміністративного права України. Юридичний науковий електронний журнал. 2017. № 6. С. 241–245. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2017/71.pdf.

15. Решота В. В. Проблеми застосування актів Української РСР та СРСР як джерел адміністративного права. Науковий вісник публічного та приватного права. 2017. Вип. 5. Т. 2. С. 141–145.

16. Решота В. В. Акти Верховного Суду у системі джерел адміністративного права України. Наукові записки Львівського університету бізнесу і права. Серія: юридична. 2017. Вип. 18. С. 59–64.

17. Решота В. В. Правова доктрина у системі джерел адміністративного права України. Jurnalul juridic national: teorie și practică. 2018. Nr. 4-1 (32). P. 44–46.

18. Решота В. В. Судебное применение актов местных органов исполнительной власти как источников административного права. Legea si Viata. 2018. Nr. 7/2 (319). P. 80–83.

19. Решота В. В. Судовий прецедент як джерело адміністративного права в Україні. Visegrad Journal on Human Rights. 2018. No. 3. Vol. 2. S. 137–141.

20. Решота В. В. Співвідношення міжнародних договорів з іншими джерелами адміністративного права. Порівняльно-аналітичне право. 2018. № 1. С. 205–208. URL: http://pap.in.ua/1_2018/60.pdf (дата звернення: 17.09.2018).

21. Решота В. В. Акти центральних органів виконавчої влади в системі джерел адміністративного права. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». 2018. Вип. 32. С. 35–38.

22. Reshota V. V. Sources of administrative law: problems of judicial application. Адміністративне право і процес. 2018. № 2 (21). С. 16–22.

23. Решота В. В. Адміністративні договори в системі джерел адміністративного права України. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2018. Т. 29 (68). № 4. С. 126–130.

24. Решота В. В. Обґрунтування моделі джерел у судовому застосуванні в адміністративних справах та справах про адміністративні правопорушення. Порівняльно-аналітичне право. 2018. № 3. С. 215–217. URL: http://www.pap.in.ua/3_2018/60.pdf.

25. Решота В. В. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод як джерело адміністративного права. Наукові записки Львівського університету бізнесу і права. Серія економічна. Серія юридична. 2018. Вип. 19. С. 240–245.

26. Решота В. В. Судове застосування права ЄС як джерела адміністративного права. Юридичний науковий електронний журнал. 2018. № 5. С. 130–133. URL: http://lsey.org.ua/5_2018/36.pdf.

27. Reshota V. Judicial decisions in the system of administrative law sources of Ukraine. Európska veda. 2018. No. 4. S. 98–103.

28. Решота В. В. Судове застосування актів Конституційного Суду України як джерел адміністративного права. Wrocławsko-Lwowski zeszyty prawnicze – Вроцлавсько-Львівський юридичний збірник. 2018. №. 9. С. 83–94.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

29. Решота В. В. Особливості проваджень в окремих категоріях адміністративних справ за зверненням суб'єктів владних повноважень. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матер. XXII звітної наук.-практ. конф. (Львів, 4–5 лютого 2016 р.). Львів: Юрид. ф-т Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2016. Ч. 2. С. 68–70.

30. Решота В. В. Адміністративний процес як складова судового права в Україні. Адміністративне право і процес: історія, сучасність, перспективи розвитку: матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 25 березня 2016 р.). Кривий Ріг: Донецький юридичний інститут МВС України, 2016. С. 192–195.

31. Решота В. В. Система джерел адміністративного права у працях Ю. Панейка. Історія вітчизняного та європейського адміністративного права і процесу: I Міжн. наук.-пр. конф. (Київ, 6 жовтня 2016 року; Львів, 11 листопада 2016 року): тези виступів / за ред. д. ю. н., проф. В. М. Бевзенка. Харків: ФОП Панов А. М., 2017. С. 248–251.

32. Решота В. В. Сучасні підходи до класифікації джерел адміністративного права. Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 23–24 грудня 2016 р.). Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2016. Ч. 2. С. 80–83.

33. Решота В. В. Формальні та неформальні джерела адміністративного права. Development of legal regulation in East Europe: experience of Poland and Ukraine: conference proceedings of International scientific practical conference (Sandomierz, Poland, January 27–28, 2017). Sandomierz: Humanities and Natural Sciences University in Sandomierz, 2017. P. 135–138.

34. Решота В. В. Сутність та основні ознаки джерел адміністративного права. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матер. XXIII звітної наук.-практ. конф. (Львів, 7–8 лютого 2017 р.). Львів: Юрид. ф-т Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2017. Ч. 2. С. 95–97.

35. Решота В. В. Судове застосування постанов Верховної Ради України як джерел адміністративного права. Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави: матер. IX міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Одеса, 30 березня 2017 р.). Одеса: ОДУВС, 2017. С. 81–82.

36. Решота В. В. Адміністративний акт у системі джерел адміністративного права. Адміністративний акт: теорія та практика: II міжнародна

науково-практична конференція (Київ, 9 жовтня 2017 р.): тези доповідей за ред. д. ю. н., проф. В. М. Бевзенка. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 135–139.

37. Решота В. В. Проблеми визначення поняття «адміністративне законодавство». Актуальні питання розвитку права та законодавства: наукові дискусії: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 15–16 грудня 2017 р.). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2017. Ч. 2. С. 9–12.

38. Решота В. В. Локальні акти у системі джерел адміністративного права України. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матер. XXIV звітної наук.-практ. конф. (Львів, 7–8 лютого 2018 р.). Львів: Юрид. ф-т Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2018. Ч. 2. С. 75–77.

39. Решота В. В. Угода про асоціацію та право ЄС як джерела адміністративного права України. Теорія та практика адаптації законодавства України до законодавства ЄС: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 8 червня 2018 р.). Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 264–266.

40. Решота В. В. Судове застосування практики Європейського суду з прав людини як джерело адміністративного права в Україні. Практика Європейського суду з прав людини в діяльності органів прокуратури і суду: виклики та перспективи: матер. І міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 13 червня 2018 р.). Київ: Національна академія прокуратури України, 2018. С. 148–152.

41. Решота В.В. Судова практика у системі джерел адміністративного права України. Національні та міжнародні стандарти сучасного державотворення: тенденції та перспективи розвитку: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 3–4 серпня 2018 р.). Харків: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2018. С. 74–77.

42. Решота В. В. Правовий звичай у системі джерел адміністративного права України. Актуальні питання правової теорії та юридичної практики: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 10–11 серпня 2018 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2018. С. 65–68.

які додатково відображають наукові результати дисертації:

43. Решота В. В. Європейський Союз: історичні, правові та інституційні основи: навч. посіб. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2012. 172 с.

44. Reshota V., Reshota O. European Union – Ukraine Association Agreement: main problems and features. *Ukraina–Polska–Unia Europejska. Ze studiów nad przekształceniami ustrojowymi na przelomie XX s XXI wieku: praca zbiorowa / pod redakcją H. Stronskiego, J.Goloty, O.Krasiwskiego. Lwów–Olsztyn–Ostrołęka: drukarnia J. J. Maciejewsczy, Przasnysz, 2014. 574 s. (авторський внесок С. 51–57).*

45. Управління у Європейському Союзі: навч. посіб. / за заг. ред. О. Я. Красівського, О. С. Киричук. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2014. 208 с. (авторський внесок С. 53–79; 85–89).

46. Решота В.В. Електронна петиція як новий інструмент звернення громадян до органів публічної адміністрації. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». 2015. Вип. 15. Т. 1. С. 91–94.

47. Решота В.В. Оскарження рішень митних органів про коригування митної вартості товарів: аналіз судової практики. Право і суспільство. 2015. № 5–2. Ч. 2. С. 154–160.

48. Європейський Союз у ХХІ столітті: функціонування та розвиток: монографія / кол. авт.; за заг. ред. чл.-кор. НАН України, проф. В. С. Загорського, проф. О. Я. Красівського. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2016. 632 с. (авторський внесок С. 112–150; 158–164).

АНОТАЦІЯ

Решота В. В. Застосування джерел адміністративного права в судочинстві України. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Львів, 2019.

У дисертації на доктринальному рівні розв’язано наукову проблему теорії адміністративного права, що полягає у застосуванні джерел адміністративного права в судочинстві України. Досліджено понятійно-категоріальний апарат джерел адміністративного права в Україні, виявлено їхні ознаки, проведено їх класифікацію, проаналізовано функції джерел адміністративного права та особливості судового застосування джерел адміністративного права України.

Розроблено модель системи джерел, які застосовуються судами в адміністративному судочинстві та при розгляді справ про адміністративні правопорушення. Ця модель включає основні джерела права (нормативно-правові акти та міжнародні договори України), похідні джерела права (рішення і висновки Конституційного Суду України, практика Європейського суду з прав людини, висновки щодо застосування норм адміністративного права, викладені в постановках Верховного Суду, зразкові рішення Верховного Суду в адміністративних справах, судові рішення про визнання протиправними та нечинними нормативно-правових актів чи їх положень), а також джерела переконливого характеру (індивідуальні акти, адміністративні договори, правові звичаї, правова доктрина, акти «м’якого права» та

інші необов'язкові регулятори адміністративно-правових відносин). На основі проведеного аналізу виявлено проблеми судового застосування джерел адміністративного права та запропоновано зміни і доповнення до законодавства щодо їх вирішення.

Ключові слова: джерело адміністративного права, джерело права, судове застосування, судочинство, нормативно-правовий акт, міжнародний договір, судові рішення, адміністративне право.

АННОТАЦІЯ

Решота В. В. Применение источников административного права в судопроизводстве Украины. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое право, информационное право. – Национальный университет «Львовская политехника» Министерства образования и науки Украины, Львов, 2019.

В диссертации на доктринальном уровне решено научную проблему теории административного права, которая заключается в применении источников административного права в судопроизводстве Украины, разработано модель системы источников, которые применяют суды в административном судопроизводстве и при решении дел об административных правонарушениях. Это позволило предложить поправки в законодательство по расширению возможностей судебного применения источников административного права.

В работе обосновано, что под источником административного права понимаем не только форму внешнего выражения и закрепления административно-правовых норм, но и других общеобязательных регуляторов общественных отношений в административно-правовой сфере, на основании которых нормы административного права возникают, изменяются, останавливаются и теряют действие. Это позволило сформулировать авторское определение «источников административного права», под которыми необходимо понимать совокупность общеобязательных нормативно-правовых предписаний, содержащихся в письменном акте компетентного субъекта или нескольких субъектов, которые создают, изменяют, останавливают или прекращают действие административно-правовой нормы.

В диссертации определены производные источники административного права как дополняющие источники общеобязательного характера, чтоб конкретизировать, интерпретировать административно-правовую норму, а также изменить, остановить или прекратить ее действие. К

производным источников административного права относим решения и заключения Конституционного Суда Украины, практику Европейского суда по правам человека и некоторые акты судов общей юрисдикции, в частности, примерные решения Верховного Суда по административным делам, выводы относительно применения норм административного права, изложенные в постановлениях Верховного Суда, судебные решения о признании противоправными и недействительными нормативно-правовых актов или их положений.

Предложено, наряду с источниками и производными источниками административного права, выделять источники убедительного характера, под которыми следует понимать совокупность предписаний рекомендательного значения, что не являются обязательными для судебного правоприменения, однако которые суд может учитывать при обосновании применения административно-правовых норм. К ним относим индивидуальные (административные) акты, судебную практику и ее обобщения, информационные письма судов, административные договоры, правовые обычаи, правовую доктрину, акты «мягкого права» и т. п.

Разработана модель системы источников, которые применяют суды при решении и рассмотрении административных дел и дел об административных правонарушениях, к которой отнесены источники административного права (Конституция Украины, международные договоры Украины, законы и подзаконные нормативно-правовые акты), производные источники, а также источники убедительного характера.

Предложено введение в научный оборот терминов «источники административного права в судебном применении», под которым следует понимать совокупность общеобязательных административно-правовых предписаний, содержащихся в письменном акте компетентного субъекта или нескольких субъектов, которые использует суд при рассмотрении и разрешении конкретного дела и принятии соответствующего судебного решения, а также «применение источников административного права в судопроизводстве», которое заключается в деятельности суда по поводу решения конкретного дела на основании административно-правовых предписаний, что имеет результатом принятия правоприменительного акта в виде судебного решения.

На основании анализа функций источников административного права предложено объединить их в две группы: первичные и производные. Первичные функции выполняются непосредственно источниками права (гносеологическая, воспитательная, идеологическая, политическая функции и т. д.), а производные функции этих источников (охранная, регулятивная и другие) опосредуются через правовые нормы, объективируются в соответствующих источниках административного права.

Предложено внести изменения и дополнения в КАС Украины, КУоАП, Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей» с целью расширения возможности применения в том числе и производных источников права (акты судебной власти), совершенствование структуры судебного решения по разграничению в нем источников права, производных источников права и источников убедительного характера.

Ключевые слова: источник административного права, источник права, судебное применение, судопроизводство, нормативно-правовой акт, международный договор, судебное решение, административное право.

SUMMARY

Reshota V. V. Application of Sources of Administrative Law in Judicial Proceedings of Ukraine. – Printed as a manuscript.

Dissertation for obtaining a scientific degree of the Doctor of Legal Sciences on specialty – 12.00.07 administrative law and process; finance law; information law. – Lviv Polytechnic National University of Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2019.

The dissertation on the doctrinal level solves the scientific problem of the theory of administrative law, which consists in the application of sources of administrative law in the legal proceedings of Ukraine. The categorical apparatus of sources of administrative law in Ukraine was investigated, their features were revealed, their classification was carried out, functions of sources of administrative law and features of judicial application of sources of administrative law of Ukraine were analyzed.

A model of a system of sources applied by courts in administrative legal proceedings and in adjudication of cases of administrative offenses is developed. This model includes the basic sources of law (normative acts and international treaties of Ukraine), derivative sources of law (decisions and conclusions of the Constitutional Court of Ukraine, the practice of the European Court of Human Rights, conclusions on the application of the norms of administrative law, set forth in the Supreme Court rulings, model decisions of the Supreme Court in administrative cases, court decisions on the recognition of unlawful and ineffective legal acts or their provisions), as well as sources of convincing character (individual acts, the administrative treaties, judicial practice, the legal doctrine, «soft law» and other optional regulators of administrative legal relations). On the basis of the analysis of the problems of judicial application of sources of administrative law some amendments and additions to the legislation were proposed for their solution.

Key words: source of administrative law, source of law, judicial application, judicial proceeding, normative act, international treaty, judicial decision, administrative law.

Підписано до друку 03.04.2019 р.
Формат 60×84/16.
Папір друкарський. Ум. друк. арк. 1,9.
Зам. № 210. Наклад 100 пр.

Видавництво «ПАІС»
Реєстраційне свідоцтво ДК № 3173 від 23 квітня 2008 р.
вул. Гребінки 5, оф. 1, м. Львів, 79007
тел.: (032) 255-49-00, (032) 261-24-15
e-mail: pais.druk@gmail.com; <http://www.pais.com.ua>